

ВПЛИВ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ НА СТРУКТУРУ СПОЖИВАННЯ

У процесі досліджень з'ясувалося, що в більшості розвинутих країн світу попит на продовольчі товари нееластичний не тільки за ціною, а й за доходами. Із збільшенням доходів на душу населення він зростає, але далеко не прямо пропорційно зростанню доходів (відрізки X_1 та X_2 на рис. 1). Іначо більшими темпами зростають інші витрати – на одяг, аощадження тощо (відрізки Z_1 та Z_2 на рис. 1). Такий вигляд має співвідношення зростання загальних витрат і доходів.

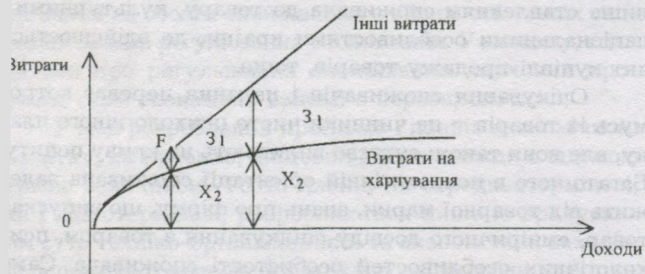

Рис. 1. Крива залежності витрат від рівня доходів

Автором було побудовано подібну криву для населення України.

За статистичними даними Мінстату України була визначена структура споживання населенням товарів і послуг у 1996 р. з розбивкою по місяцях.

За нормами міжнародної статистики, "бідними" вважаються суспільства, які від 50 і більше відсотків доходу витрачають на харчові продукти, тому що із зростанням статку суспільство більше коштів витрачає на товари, які пов'язані з поліпшенням здоров'я, зростає частка товарів тривалого користування в покупках і збільшується обсяг заощаджень. Усе це зумовлює зрушення в структурі виробництва і споживання (табл. 1).

Таблиця 1
Структура споживання населенням України товарів і послуг у 1996 р., %

Місяць	Питома вага у загальному обсязі споживання			
	Товари в цілому	В тому числі		Послуги
		продовольчі	непродовольчі	
Січень	79,8	57,3	22,5	20,1
Лютий	77,8	56,4	21,4	22,2
Березень	76,0	55,3	20,7	24,0
Квітень	75,6	55,0	20,6	24,4
Травень	75,1	54,6	20,5	24,9
Червень	74,6	54,1	20,5	25,4
Липень	74,3	53,5	20,8	25,7
Серпень	73,1	52,2	20,9	26,9
Вересень	68,4	48,5	19,9	31,6
Жовтень	68,4	48,7	19,7	31,6
Листопад	68,6	48,8	19,8	31,4
Грудень	68,7	49,0	19,7	31,3

Як видно з даних табл. 1, питома вага витрат на придбання продовольчих товарів становила від 57,3 % у січні до 48,5 % у вересні. Обсяг витрат на продовольчі товари зменшився завдяки різкому зростанню індексу тарифів на послуги. За третій квартал 1996 р. вони ви-

росли на 32,4 % (на цей період також припадає стрімке зростання виплат за комунальні послуги і житлову площу). Табл. 2 дає уявлення про індекси інфляції, споживчих цін на групи товарів і послуг.

Таблиця 2
Індекс інфляції та індекси споживчих цін і тарифів у 1996 р., %

Місяць	Індекс інфляції	Індекси споживчих цін і тарифів на			
		товари			послуги
		в цілому	продовольчі	непродовольчі	
Січень	109,4	105,8	106,8	103,1	119,3
Лютий	104,0	104,0	104,4	103,1	115,7
Березень	103,0	102,3	102,3	102,4	104,5
Квітень	102,4	101,5	101,4	101,5	104,4
Травень	100,7	100,2	99,8	101,1	102,4
Червень	100,1	99,6	99,0	101,0	101,4
Липень	100,1	98,5	97,5	100,8	104,7
Серпень	105,7	99,0	98,3	100,8	124,0
Вересень	102,0	102,0	102,4	101,1	102,0
Жовтень	101,5	101,8	102,0	101,0	101,1
Листопад	101,2	101,4	101,6	100,8	100,8
Грудень	100,9	100,9	101,0	100,6	100,8
Грудень 1996 р. до грудня 1995 р.	139,7	118,1	117,4	118,8	212,7

Як бачимо, індекс тарифів на послуги за рік виріс більше ніж у 2 рази, що призвело до зростання витрат на послуги населенням від 20,1 % у січні до 31,3 % у грудні. В то й же час індекс зростання цін на продовольчі товари збільшився на 17,4 %.

Із побудованого за даними табл. 3 графіка (рис. 2) можна побачити, що чинником, який зумовив зміщення

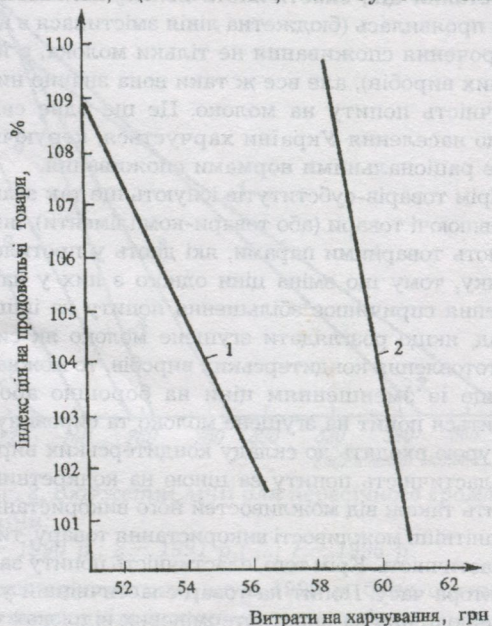

Рис. 2. Реальні витрати на харчові продукти:
1 – перше півріччя 1996 р.; 2 – друге півріччя 1996 р.

кривої попиту на харчові продукти ліворуч, стало збільшення витрат населення на послуги внаслідок збільшення квартирної плати. Проте зменшення ціни на продовольчі товари і збільшення доходів змінило нахил кривої попиту в бік збільшення споживання. Отже, можна підтвердити положення, що попит на товари, які мають велику питому вагу у витратах населення, еластичний. Виходячи з цього, можна зробити висновки про те, що стимулювання попиту на харчові продукти за допомогою економічних важелів можливе і спочатку не дасть значного надлишку товарів, тому що ринкова крива попиту буде постійно рухатися праворуч.

Таблиця 3
Витрати на харчування та індекс цін у 1996 р.

Місяці	Реальна зарплата, грн	Сума витрат на харчування, грн	Питома вага витрат на харчування, %	Індекс цін, разів
Січень	106,43	60,98	57,30	1,000
Лютий	104,55	58,97	56,40	1,044
Березень	106,97	59,15	55,30	1,068
Квітень	105,49	59,15	56,07	1,083
Травень	105,76	59,15	55,93	1,081
Червень	109,65	59,15	53,94	1,071
Липень	114,49	61,25	53,50	1,043
Серпень	107,77	56,26	52,20	1,026
Вересень	107,77	52,27	48,50	1,050
Жовтень	107,24	52,23	48,70	1,071
Листопад	103,61	50,56	48,80	1,088
Грудень	115,84	56,76	49,00	1,099

Проте треба зазначити, що деякі положення впливу факторів цінової еластичності попиту для розвинутого ринку та економіки перехідного періоду будуть відмінними. Для перехідного періоду внаслідок перекосів і відмінностей у споживанні товарів окремих видів та відмінностей у визначенні пріоритетних товарів на певних етапах розвитку країни еластичність буде іншою, ніж у розвинутому ринку. Існуюча соціальна політика держави та економічне становище в Україні багато товарів першої потреби для більшості населення перетворили в товари елітної групи. Про це дуже яскраво говорять ті факти, що в Україні в 1996–1997 рр. лише 4 % населення харчувалося на рівні раціональних норм споживання. Темпи падіння споживання харчових продуктів населенням України за період 1985–1996 рр. показано в табл. 4 і на рис. 3.

Таблиця 4
Темпи падіння споживання харчових продуктів на душу населення за рік, % до 1990 р.

Продукт	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
М'ясо	97,1	100	95,6	77,9	67,6	63,9	56,6	53,9
Молоко	93,8	100	92,8	76,4	70,8	68,7	65,7	61,6
Яйця	102	100	94,1	83,5	74,7	67,3	63,2	59,6
Риба	106	100	69,7	41,7	21,1	20,0	18,3	24,6
Цукор	93,0	100	100	90,0	78,0	66,0	64,0	66,0
Олія	91,4	100	96,6	91,4	86,2	75	69	71,6
Картопля	106	100	88,5	101,5	114,5	103,7	93,1	96,2
Овочі	122	100	100	87,3	88,2	82	96,6	84,3
Фрукти	106	100	76,6	80,9	85,1	57	73,4	78,7
Хлібопродукти	97,9	100	101	101,4	102,8	95,6	90,8	86,2

Якщо розрахунки зіставити з рис. 1, то можна побачити, що вони збігаються з частиною кривої сукупних витрат на відрізьку OF, де витрати на харчування збільшу-

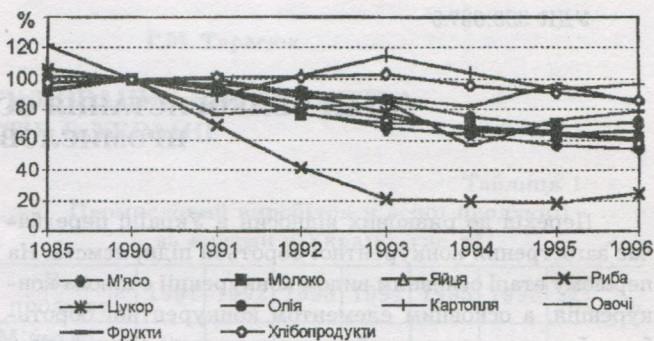

Рис. 3. Динаміка споживання основних харчових продуктів

ються швидше, ніж витрати на одяг та інші цілі. Пояснити це можна за допомогою статистичних даних, які дають уявлення про розподіл населення за рівнем грошових доходів за даними бюджетної статистики Мінстату України і за експертними оцінками (табл. 5). Розрахунки проведено в перерахунку на величину вартості мінімального споживчого бюджету (МСБ).

Таблиця 5
Розподіл населення за рівнем середньодушового сукупного доходу, %

Малозабезпечені з доходом		Середньозабезпечені з доходом			Високозабезпечені з доходом	
до 0,5 МСБ	від 0,5 до 1,0 МСБ	від 1,0 до 2,0 МСБ	від 2,0 до 3,0 МСБ	від 3,0 до 10,0 МСБ	від 10,0 МСБ і вище	
1990 р.						
0,2/1,5	18,0/15,0	59,0/53,0	18,8/20,0	4,0/8,5	0/2,0	
1991 р.						
1,0/2,5	27,0/21,5	62,0/45,0	9,0/20,0	1,0/9,0	0/2,0	
1992 р.						
13,0/5,0	58,0/35,0	23,0/36,0	5,0/12,0	1,0/9,0	0/3,0	
1994 р.						
43,0/12,0	57,0/38,0	0/25,0	0/12,0	0/9,0	0/4,0	
1995 р.						
80,7/20,0	19,3/40,0	0/21,0	0/10,0	0/6,0	0/3,0	
1996 р.						
92,0/30,0	7,0/40,0	0,9/15,0	0/8,0	0/4,0	0/3,0	

Навіть при різких падіннях виробництва є мінімальні потреби в харчових продуктах, які неможливо скоротити. Скорочення споживання їх призводить до непрогнозованих наслідків. Погіршується демографічна ситуація в країні – збільшується смертність, скорочується народжуваність, погіршується стан здоров'я населення, бо воно не харчується на рівні раціональних норм споживання.

Висновки. Зараз в Україні спостерігається тенденція до все більшого поглиблення розриву між рівнем потреб населення і рівнем його можливостей. Одна із причин такого стану – значний розрив між середньою заробітною платою і МСБ. Якщо в 1990 р. співвідношення середньої заробітної плати і МСБ становило 2,24, то за статистичними даними в 1997 р. цей показник скоротився до рівня 0,62. Саме цим пояснюється, що в Україні на душу населення споживається продуктованих товарів і послуг в 3,5–5 разів менше, ніж в індустріально розвинутих країнах світу.

Вплив доходів є одним із головних чинників, що визначає рівень і структуру споживання населенням країни товарів і послуг, тому Уряду та Верховній Раді треба вжити заходів щодо розвитку в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, яка б мала за мету соціальної захист населення.

Надійшла до редколегії 02.09.98 р.